

CIG

Council
for Inclusive
Governance

Izazovi za Sandžak
Nezvanični dokument

20.novembar, 2011.
Njujork

Pripremio Savet za inkluzivno upravljanje povodom radionice "U potrazi za konsenzusom za Sandžak" koji će se održati od 30.novembra do 1.decembra, 2011. u Novom Pazaru u Srbiji

Uvod

CIG je imao susret sa nekoliko ministara i zvaničnika Vlade Srbije, sa kancelarijom srpskog Ombudsmana, članovima Skupštine, gradonačelnicima, stranačkim predstavnicima, aktivistima civilnog društva, verskim zvaničnicima, akademskim ekspertima i analitičarima. CIG je intervjuisao skoro 40 ličnosti koji su govorili u svoje lično ime. Cilj CIG je bio da se ispita trenutna situacija u Sandžaku, da se saslušaju različita viđenja za rešavanje postojećih problema i da se uradi nacrt akcije za novu inicijativu CIG u Sandžaku. Cilj ovog poduhvata je da se pokrene inovativno razmišljanje i da se pronađu najoptimalniji načini za postizanje konsenzusa u vezi sa poboljšanjem političke i ekonomske situacije ovog kraja u celini, a naročito bošnjačke zajednice.

CIG je bio ohrabren činjenicom da su svi učesnici razgovora delili isto mišljenje da se rešenja problema u Sandžaku moraju pronaći u okviru institucija i u skladu sa pravnim sistemom Srbije. Ovakva sličnost u razmišljanju nagoveštava da bi zajedničkim pronalaženjem odgovora kroz dijalog bilo moguće postići konsenzus o nekim važnim pitanjima.

Ovaj dokument daje nacrt mišljenja učesnika oktobarskih diskusija, ali ne predstavlja kompletan pregled svega. Dokument nije pregledan od strane učesnika i CIG je isključivo odgovoran za sadržaj.

Opštine Sandžaka su jedne od najsiromašnijih u Srbiji zbog ekonomske nerazvijenosti, loše infrastrukture, niskog standarda življenja i visokog procenta nezaposlenosti. Prisustvo velikog broja nesrpskog manjinskog stanovništva čini ove probleme složenijim zbog etničke dimenzije svakog problema. Među lokalnom etničkom bošnjačkom populacijom postoji široko prihvaćeno shvatanje da su njihovi problemi uglavnom prouzrokovani zanemarivanjem ove oblasti pa čak i diskriminacijom od strane Vlade.¹ Lokalni zvaničnik je rekao CIG predstavnicima sledeće: "Ja imam svoju državu, ali nemam otadžbinu." Takve percepcije pozivaju na obraćanje veće pažnje na Sandžak od strane Vlade Srbije kao i na izradu osetljivije politike ka ovoj oblasti, naročito sada kada postoji nestabilna situacija u susedstvu, u severnom delu Kosova.

Iako je svakodnevna politička atmosfera u Sandžaku veoma napeta a društvo u velikoj meri politizovano, celokupna situacija je i dalje mirna. Međuetnički odnosi se u velikoj meri karakterišu kao mirna koegzistencija dve najveće etničke zajednice - Srba i Bošnjaka. Trenutno ne postoji uticajna politička stranka koja favorizuje erupciju međuetničkog konflikta, a najveći politički rascepi se pre dešavaju unutar bošnjačke zajednice, naročito usled raskola u okviru same islamske zajednice.

Kako se Srbija bude spremala za nove parlamentarne i lokalne izbore u proleće 2012. godine, napeta politička atmosfera Sandžaka će verovatno da se pogoršava.

¹ Bošnjaci sačinjavaju veliku većinu u opštinama Novi Pazar, Sjenica i Tutin, skoro polovinu stanovništva Prijepolja, više od 15% stanovništva Priboja i manji ali značajan procenat stanovništva opštine Nove Varoši.

Iako Sandžak gubi svoju populaciju kao rezultat pada nataliteta i povećane emigracije, prema preliminarnim i nezvaničnim rezultatima srpskom nacionalnog cenzusa iz 2010. godine, Novi Pazar je među 3 jedina srpska grada gde se stanovništvo uvećalo od 2002. godine. Glavni razlog za takav rast je migracija manje obrazovane omladine sa sela u grad. Novi Pazar je grad sa visokim procentom mladih koji još više pate od posledica ekonomskih problema koji utiču na oblast, a naročito na nezaposlenost.

CIG je pitao svoje sagovornike da navedu sve goruće probleme, kao i da identifikuju one probleme za koje postoji velika mogućnost da budu razrešeni bez potrebe za velikim finansijskim ulaganjima ili bar uz pokazanu dobru volju od strane Vlade Srbije.

Spisak tih problema sledi u nastavku. Ekonomska pitanja su dobila na velikom značaju od strane velike većine sagovornika. Ekonomski problemi i nezaposlenost su navedeni kao glavni uzroci rastućeg radikalizma u Sandžaku, i kod Srba i kod Bošnjaka.

Problemi

Privredna infrastruktura

Ako postoji jedno pitanje oko koga se svi u Sandžaku slažu, to je veoma loše stanje puteva u regionu, naročito u opštinama Novi Pazar, Sjenica i Tutin. Sagovornici su izdvojili mizerno stanje puteva koji povezuju Novi Pazar sa Sjenicom i Tutinom, kao i nepostojanje puta koji direktno povezuje Sjenicu sa Tutinom.

Još jedan hitan problem koji se često pominje je nedovoljno snadbevanje vodom, loš kvalitet vode, nestašica vode, kao i nedostatak pravilnog upravljanja sistemom za vodu u Novom Pazaru.

Ekonomski razvoj

Iako je veliki broj sagovornika govorio o niskom nivou ekonomskog razvoja u Sandžaku, problem nerazvijenosti nije bio glavna tema nezadovoljstva, već što Beograd ne posvećuje isto pažnje ekonomskom razvoju ovog regiona kao i drugim siromašnim krajevima Srbije, kao i odsustvo ravnomerne raspodeljenosti resursa.

Prema mišljenju intervjuisanih, razlike su primetne ne samo između Sandžaka i drugih delova Srbije, već i unutar samog Sandžaka, naročito između opština sa većinski srpskim i većinski bošnjačkim stanovništvom. Na primer, u 2010. godini, investicije po glavi stanovnika u Novoj Varoši, većinski etnički srpske opštine, su bile šest puta veće od onih u Novom Pazaru i Sjenici i četiri puta veće nego one u Tutinu, većinski bošnjačkim opštinama. Investicije u Priboju su takođe bile veće. Prosečan nivo investicija u Srbiji je pet puta veći od onih u Novom Pazaru.²

Nezaposlenost je drugi gorući problem. Samo u Novom Pazaru ima 20,000 nezaposlenih. Mnogi od sagovornika su izrazili uverenje da je najefikasniji način povećanja zaposlenosti podrška države malih i srednjih preduzeća u Sandžaku.

² www.fiskalnimonitor.rs

Privreda Sandžaka takođe pati od nerešenog problema Kosova, jer je već više od decenije pružala glavne transportne veze za izvor proizvoda iz Srbije ka Kosovu. U Novom Pazaru je registrovano preko 3,000 kamiona, od kojih većina vrši transport na Kosovo. Nedavna kriza administrativnih prelaza ka Kosovu je prouzrokovala da većina vozača ostane bez posla i šanse da se vrate na stalni posao još nisu zagarantovane. Direktno veze između Sandžaka i Kosova su nedostupne zbog barikada na putu na severu Kosova. Kao alternativa, postoji mnogo duži put preko Crne Gore koji oduzima tri puta više vremena.

Lokalna Vlada

Mnogi od sagovornika Saveta za inkluzivno upravljanje shvataju da ne zahtevaju svi problemi Sandžaka pažnju centralne Vlade, već da mnogi problemi mogu i treba da budu rešeni putem lokalnih institucija. Međutim, iako su priznali neke dobre postignute rezultate od strane lokalnih opština, mnogi su takođe naveli nefunkcionalnost lokalnog upravljanja, često odsustvo profesionalizma opštinskih radnika i slabu povezanost sa lokalnim stanovništvom u vezi sa važnim pitanjima. Većina se složila da je stranački nepotizam mnogo veći problem i da postoji nepisano pravilo u dobijanju ograničenih ali sigurnih opštinskih poslova. Kao što je rečeno: "Promena Vlade nije promenila sistem."

Međuetnički odnosi

Međuetnički odnosi u Sandžaku su mirni, ali napeti. Poster i ekstremističkih srpskih organizacija kao što su Dveri bili su okačeni u Sjenici i nekim drugim gradovima. Na drugu stranu, poster koje pozivaju na bojkot popisa države Srbije su bili vidno zastupljeni u većini sandžačkih opština. U oktobru su portreti srpskog pravoslavnog patrijarha postavljeni na poleđini skoro svakog saobraćajnog znaka na putevima u Priboju, Novoj Varoši i Prijepolju. U Priboju se emigracija mladih obrazovanih ljudi koji ne vide budućnost kod kuće gleda kao glavni razlog ekstremizma i podrške takvoj politici od strane mladih koji ostaju.

Neki od sagovornika CIG-a veruju da Srbi i Bošnjaci u Sandžaku pre žive u paralelnim nego u integrisanim društvima, što je ozbiljan razlog za zabrinutost, naročito među aktivistima civilnog društva koji upozoravaju da ovaj pojačan paralelizam treba da bude sprečen, a da bude razvijeno više projekata koji podržavaju integraciju.

Jedan od primera ovakvog paralelizma je da Sandžak, multietnička oblast, uopšte nema multietničke političke stranke, već su sve partije bazirane na principu etničke pripadnosti.

U Sandžaku su ekonomska i etnička pitanja međusobno utkana. Osećaj nejednakosti među Bošnjacima je široko rasprostranjen i čak i visoki zvaničnici, koji su govorili u svoje ime, su izrazili isto uverenje. Oni su predočili da bi najbolji način za eliminisanje osećaja nejednakosti bio poboljšanje ekonomske situacije u Sandžaku, naročito u opštinama kao što su Novi Pazar, Sjenica i Tutin. Ove opštine su etnički najviše izmešane u Sandžaku, najnapetije i najnerazvijenije. Pored toga, Novi Pazar je najveća opština i privredni i kulturni centar ove oblasti. Međutim, neki od sagovornika su predložili da bi dosta toga bilo rešeno iskazivanjem dobre volje političkih stranaka i Vlade u Beogradu ka Sandžaku, a naročito ka Bošnjacima. Jedan od njih je naveo: "Mi smo lojalni građani

državi Srbiji, ali šta dobijamo za uzvrat?" Bez obzira da li su takva opažanja validna ili ne, ona mogu biti opasna ukoliko im se ne pridaje na značaju.

Jedan drugi učesnik je predložio da bi jedan od najvažnijih činova dobre volje bili uvid i priznanje za zločine i nepravdu počinjene Bošnjacima tokom 90tih. Priznavanje ovih zločina, prema mišljenju većine sagovornika, bi povratio poverenje u sistem i institucije.

Jedan od aktivista civilnog društva nam je rekao da su Bošnjaci, kao i druge manjine, najprirodniji saveznici demokratskih i proevropskih političkih struja u Srbiji. Neki od učesnika su izrazili uverenje da je pažnja na probleme Bošnjaka i drugih manjina od strane stranaka i Beograda usmerena samo tokom izbora kada su potrebni njihovi glasovi. Takođe su rekli da bi međuetnička koalicija demokrata trebala da bude ojačana kroz svakodnevni rad usmeren ka dobrobiti manjina.

Neki od naših sagovornika naveli su da je nedostatak ravnopravne zastupljenosti Bošnjaka u lokalnim telima državnog aparata, naročito u policiji i sudstvu, percipiran kao još jedan znak nejednakosti. Neki od učesnika su naveli uvođenje programa afirmativne akcije za prihvatanje Bošnjaka u državne milicijske škole kao način za bar delimično rešavanje problema.

Prema mišljenju većine sagovornika, rešenje ovih problema će pomoći budućoj integraciji Bošnjaka u politički i društveni život Srbije.

Obrazovanje

Obrazovanje je navedeno kao glavni vid praktične politike koja bi mogla da poboljša ili pogorša proces integracije.

Neki od naših sagovornika su predočili da dosta školskih programa ne podstiču osećaj pripadnosti bošnjačkih studenata Srbiji, da su knjige i programi pod jakim uticajem srpske istorije i pravoslavne crkve, dok se istorija Bošnjaka i islama ignoriše i da književni programi ignorišu nesrpske, a naročito bošnjačke pisce. Srbi ne uče o Bošnjacima i njihovoj kulturi i istoriji, iako žive jedni uz druge. Mnogi od učesnika smatraju da udžbenici treba da budu detaljnije analizirani, izmenjeni i poboljšani.

Neki ljudi su naročito zabrinuti u vezi sa učenjima o religiji u školama. Podučavanje o religiji, po mišljenju mnogih, produbljuje podelu i treba da bude zamenjeno učenjima o istoriji religije gde i deca Srba i Bošnjaka mogu zajedno da uče jedni o drugima.

Jezik

Što se tiče jezika, učesnici su naveli dva glavna problema.

Jedan se odnosi na učenje bosanskog jezika i njegove upotrebe kao zvaničnog jezika u sistemu lokalne uprave. Slučaj opštine Priboj je često spominjan, jer prema postojećim srpskim zakonima, jezik manjine koja sačinjava više od 15% stanovništva treba da bude

priznat kao zvaničan jezik opštine. Priboj do danas odbija da sprovede ovu nacionalnu zakonsku odredbu.

Sa druge strane, mnogi su rekli da, uz priznavanje bosanskog jezika, Srbima i Bošnjacima nisu potrebni prevodioci i da su jezičke podele uglavnom veštačke i politički instrumentalizovane. Prema mišljenju sagovornika, takva politika kreira dodatne veštačke podele između Srba i Bošnjaka. Učesnici veruju da bi uvođenjem latinice u zvaničnu upotrebu u Sandžaku, kao i veća pažnja posvećena bošnjačkoj literaturi i razlici u bosanskom jeziku u školama bili dobar korak napred.

Bošnjački Nacionalni savet

U junu 2010.godine, Bošnjaci su, kao i druge manjine u Srbije, održali izbore kako bi formirali Nacionalni savet. Međutim, rezultati izbora nisu bili priznati od strane srpske Vlade više od godinu i po dana. Kao posledica toga, dva saveta tvrde da predstavljaju bošnjačku manjinu, od kojih je jedna formirana većinom onih koji su izabrani putem izbora u junu 2010. i druga koja je formirana na prethodnim izborima, čiji je tehnički mandat bio produžen u skladu sa zakonom..

Uz saglasnost da sadašnja situacija nije održiva i da treba da bude razrešena što pre, učesnici su imali različite ideje o tome kako bi problemi trebali da se reše. Dok su neki rekli da savet koji je izabran u junu treba da bude priznat kao jedini legitimni nacionalni savet Bošnjaka, drugi su rekli da treba da budu održani novi izbori. Mnogi veruju da je kompromisno rešenje moguće i da treba da se definiše. Mnogi se takođe slažu da odgovornosti i funkcionisanje saveta treba da budu bolje pojašnjeni širem bošnjačkom stanovništvu, jer je razumevanje prave pozicije saveta u sistemu upravljanja, njegovih nadležnosti i povlašćenosti važno za njegovo uspešno funkcionisanje.